

Izmail Sreznjevski in slovenščina

Irina Makarova Tominec

Cobiss: 1.02

V zgodovini rusko-slovenskih znanstvenih stikov je pomembno vlogo odigral slovenski jezik, ki je s svojim enkratnim jezikovnim gradivom raziskovalno pritegnil pomembne ruske jezikoslovce 19. stoletja. Pričujoče delo naj bi podrobneje pokazalo, na kateri način so se reševala zapletena vprašanja raziskovanja slovenskih narečij, njihovega znanstvenega opisa, sestavljanja znanstvene klasifikacije in določanja zemljepisnih mej slovenskih narečij. Zanimivo je, da sta pri reševanju navedenih vprašanj pomembno prispevala ravno ruski raziskovalec Izmail Sreznjevski in nekoliko pozneje njegov učenec Jan Baudouin de Courtenay.

Ključne besede: rusko-slovenski stiki, slovenski jezik, slavistika, klasifikacija slovenskih narečij

Izmail Sreznjevsky and Slovenian

The Slovenian language played an important role in the history of Russian-Slovenian scholarly contact. The unique linguistic material of Slovenian attracted the research of important nineteenth-century Russian linguists. This article discusses in greater detail how complex issues were resolved with regard to studying Slovenian dialects, their scholarly description and classification, and the borders between them. It is interesting that an important contribution to solving these issues was made by the Russian scholar Izmail Sreznjevsky and somewhat later by his student Jan Baudouin de Courtenay.

Keywords: Russian-Slovenian contact, Slovenian, Slavic studies, classification of Slovenian dialects

1 V Rusiji se je začelo neposredno raziskovanje slovanskih narečij leta 1835 s sprejetjem nove univerzitetne uredbe o ustanovitvi oddelkov za zgodovino in literaturo slovanskih narečij na štirih ruskih univerzah. Po nekaj neuspešnih poskusih, da bi na pravkar ustanovljene univerzitetne oddelke dobili slaviste iz zahodnih, predvsem čeških dežel, je ruska vlada napotila štiri mlade in obetavne ruske znanstvenike na študijsko popotovanje v tujino, da bi se znanstveno izpopolnili na področju slavistike. Med te bodoče ruske slaviste so spadali Osip Bodjanski (moskovska univerza), Viktor Prejs (peterburška univerza), Izmail Sreznjevski (harkovska univerza) in Viktor Grigorovič (kazanska univerza). Pri tem je od vseh ruskih univerzitetnih popotnikov »prve generacije«, ki so potovali po avstrijski monarhiji konec

tridesetih in v začetku štiridesetih let 19. stoletja, največ pozornosti slovenskim deželam namenil ravno Izmail Sreznjevski (podrobneje Čurnika 1995).

Priprave za študijsko popotovanje po slovanskih deželah avstrijske monarhije so bile precej temeljite. V skladu s posebnimi navodili – sestaviti jih je pomagal znani ruski slavist Aleksander Vostokov¹ – naj bi popotnik pozimi študiral slovanske knjige in rokopise v lokalnih knjižnicah, poleti pa naj bi s pomočjo priročnega zemljevida peš raziskoval slovanske dežele. Kot je napisal v spričevalu A. N. Pipin, je Izmail Sreznjevski »opravił toliko pešpoti po slovanskih deželah (z izjemo tistih pod turškim vplivom) kot nobeden drug Slovan«.²

Po podatkih iz popotnega dnevnika ruskega raziskovalca »Putevye pis'ma ...«³ in po arhivskem gradivu (Osrednji državni arhiv literature in umetnosti v Moskvi, CGALI) je Izmail Sreznjevski prehodil skoraj vse slovenske dežele – od Štajerske do Beneške Slovenije.⁴

Takle je seznam obiskanih krajev v njegovih popotniških zapisih (slika 1).

Obiskal je Gradec (danes Avstrija), Maribor, Ptuj in Veliko Nedeljo (od 28. februarja do 11. marca 1814), potem Metliko, Novo mesto, Ljubljano, Kranj, Naklo, Celovec (Klagenfurt), Ziljsko dolino, Rezijo, Gorico (danes Italija) in Trst (danes Italija) (aprila 1841). Popotovanje po Beneški Sloveniji je potekalo preko Venzona, Gemone, Tarcenta, Čedad (vsi ti kraji danes v Italiji) vse do Gorice; iz Gorice se je Sreznjevski preko Vipave odpravil v Trst. V Istri je obiskal Koper, Korte in Sv. Lovreč (danes je to Lovrečica, na Hrvaškem).

Na popotovanjih je Izmail Sreznjevski zapisoval ljudske pesmi in pripovedke, opisoval šege in običaje ter evidentiral fraze in besede v različnih slovenskih narečjih. Pri raziskovanju slovenskega jezika so ruskemu raziskovalcu pomagali znani slovenski kulturniki in raziskovalci: J. Kopitar, A. Murko, P. Dajnko, S. Vraz, F. Metelko, F. Prešeren, U. Jarnik, M. Majar, O. Caf in drugi.⁵ Seznanjali so ga tudi z izsledki lastnih filoloških in etnografskih raziskav.

¹ Aleksander Vostokov je leta 1826 s Keppnom pripravil prvo znanstveno (komentirano) objavo Brižinskih spomenikov.

² Gl. zemljevid z oznako popotovanj Izmaila Sreznjevskega v spominskem zborniku *Pamjati Izmaila Ivanoviča Sreznjevskega. Peterburg, 1916, s. 102.*

³ *Putevye zametki iz slavyanskih zemel'* je popotniški dnevnik Izmaila Sreznjevskega v obliki obsežne zbirke skrbno datiranih pisem ruskega popotnika k svoji materi; dnevnik je bil objavljen po smrti Sreznjevskega, najprej po delih, v dveh številkah revije *Živaja starina* leta 1893, leta 1895 pa so ti zapiski izšli v ločeni izdaji z naslovom *Putevye pis'ma I. I. Sreznjevskago k materi iz slavyanskih zemelj 1830–1842* (Sreznjevski 1895).

⁴ Beneška Slovenija je ime, ki se uporablja v slovenski periodiki po letu 1848, ustreza italijanskemu *Schiavonia Veneta*, označuje pa ozemlje na severozahodu Italije, kjer prebiva avtohtono slovensko prebivalstvo (Videm in Furlanija – Julijska krajina), vzdolž celotne slovensko-italijanske meje.

⁵ V arhivu so ohranjeni zapiski slovenskih kulturnikov, ki jih je Izmail Sreznjevski spoznal med svojim študijskim popotovanjem; zapiske so prispevali F. Prešeren, O. Caf, A. Murko, F. Metelko, M. Majar, J. Zupan, A. Žakelj, M. Kastelic in K. Kvas (RSO 2010: 94–96).

1840. окт. 15. Борковъ.
Хочевуъ (ч. Chotëbuz.
н. Kottbus).
Воерецъ — Гойерсверда.
(серб.-луж. Voјersу, н.
Hoherswerda).
18. Дрезденъ.
нояб. 2. Пирна (ч. Perno, н.
Pirna).
Пуста.
Либеталь.
Ломенъ.
Оттовальдсгрундъ.
Гёлегрундъ.
3. Вастей.
Гонштейнъ.
4. Шаядау.
5. Пирна (ч. Perno, н.
Pirna).
6. Дрезденъ.
- 7 нояб. 15 янв. Прага.
1841. янв. 15. Градецъ Крап. (н. Ko-
nigsgrätz).
Лютонмисль (н. Leute-
mischl).
Брно (ч. Berno).
- янв. 23—26 февр. Вѣна.
февр. 28. Градецъ (сл. Nemski
Grades, н. Grätz).
март. 7. Марбургъ (сл. Maribor,
н. Marburg).
10. Птуя (Ptuj, н. Pettau).
11. Велика Недѣля (Gross
Sontag).
Фридау.
12. Вараздинъ (хр. Varaždin.
н. Warasdin).
14. Загребъ (ср. Загреб, н.
Agram).
19. Омилье—Омишье.
20. Быстрица (долина).
22. Крапина.
26. Загребъ (срб. Загреб, н.
Agram).
31. Карловецъ (срб. Карло-
вац Горњи, н. Karlstadt).
- апр. 1. Юрово (имѣнье).
2. Метлика (сл. Metlika,
н. Metling)
Юрово.
3. Метлика (сл. Metlika,
н. Metling).
Храсть (
1841. апр. 3. Новое Мѣсто (сл. Nove
Mesto, н. Neustadt).
5. Любляны (сл. Ljubljana,
н. Laibach).
10. Крањ (сл. Krajnj, н.
Krainburg).
11. Накласть.
14. Любляны (сл. Ljublja-
na, н. Laibach).
Торжецъ (сл. Teržič, н.
Neumarkt).
17. Целовецъ (сл. Celovec,
н. Klagenfurt).
18. Мошбургъ.
20. Целовецъ (сл. Celovec,
н. Klagenfurt).
22. Верба (Velden).
Роженъ (Rosenthal).
24. Быстрица (Feistritz).
25. Дер. св. Георга.
Влейбергъ.
26. Быстрица (село въ Зиль-
ской долині).
27. Тарфпсъ.
Резиута.
Венцоне.
Джемона.
Тарченко.
- май 1. Ложёваро.
Чивидаль.
2. Горница (сл. Gorica, н.
Götz).
4. Липава (сл. Vipava, н.
Wiprach).
Постоина (сл. Postojna,
н. Adelsberg).
Любляны (сл. Ljubljana,
н. Laibach).
7. Триестъ (срб. Трст).
11. Венеція (срб. Мланиц).
13—27. Триестъ.
28. Копръ (срб. Копар, нт.
Capo d'Istria).
30. Corte d'Isola.
31. S. Lorenzo.
- июнь 1. Валле.
2. Перой (срб. Перой).
Пола.
4. Перой.
Dignano.
Barbano.
Pisino.
5. Рѣка (срб. Рјека, нт.
Fiume).

Slika 1: Seznam krajev, ki jih je obiskal Izmail Sreznjevski na popotovanju po slovenskih deželah (Sreznjevski 1895: 358–359)

med njimi sklepati o značaju slovenščine na splošno.⁷ Vzrok take razdrobljenosti avtor vidi v pomanjkljivi naselitvi in industriji v slovenskih deželah, pa tudi v nezadostni povezanosti posameznih delov prebivalstva med seboj. Zato se je jezik v različnih krajih razvil različno: »Sčasoma so se lokalne razlike samo povečale in se še niso utegnile odpraviti, le v posameznih krajih so se zaradi razvoja industrije in trgovine nekoliko pomešale med seboj.«⁸ Navedeni zaključki Izmaila Sreznjevskega so v slovenski dialektologiji v glavnem obveljali in so bili pozneje samo še dopolnjeni.⁹

2.2 Poleg tega je Sreznjevski v svojem opisu poudaril velik vpliv sosednjih tujih jezikov (nemščina, italijanščina) na slovenska narečja, kar se odraža v večjem številu sposojenk. Sledi natančna sociolingvistična opazka ruskega raziskovalca, da Slovenci uporabljajo tuje in sposojenke, kadar se želijo »lepše izraziti«.¹⁰ S stališča sodobne znanosti bi taka trditev potrebovala nadaljnja pojasnila: uporaba sposojenk za doseganje estetskega učinka je v jezikoslovju znan pojav, vendar pa je ravno zaradi ukoreninjenosti tujk in sposojenk v slovenskem besedju o doseganju posebnega učinka možno govoriti šele v primeru ozaveščene izbire jezikovnih sredstev v idiolektu posameznika (gl. Makarova 2009).

Med pomembnejše ugotovitve Sreznjevskega spada njegova teza ob odsotnosti enotnega slovenskega knjižnega jezika, ki ga v Sloveniji »ni in ga tudi ni bilo«: »Vsak pisatelj je pisal in še vedno piše v svojem lokalnem narečju. [...] Tako so počeli ne samo pisatelji, ampak celo slovaropisci in slovničarji: Gutsman in Jarnik (Korošci), Kopitar in Metelko (Krajnci), Murko in Dajnko (Štajerci), in to je zelo opazno, ne glede na vse želje po odstranitvi lokalne obarvanosti lastnega pisnega jezika in v samem pojmovanju slovenskega jezika. Najbolj enotni so v posameznih pravopisnih rešitvah, nikomur od njih pa niti na misel ne pride, da bi izgovarjal tako, kot je pisal.«¹¹

⁷ Sreznjevski 1841, 138: »Кто хочет отчетливо понять словенский язык как язык, отличный от других языков, тому остается изучать наречия местные и из их отличия уже выводить заключения о характере словенского языка вообще.«

⁸ Sreznjevski 1841, 137: »Время укрепляло местные отличия и ещё не успело, вследствие распространения промышленности и торговли стереть отличия, а лишь кое-где смешало.«

⁹ Slovenski dialektolog Fran Ramovš je visoko ovrednotil ugotovitve Izmaila Sreznjevskega o vzrokih dialektizacije: »Sreznjevskij je pravilno pojmoval nalogo: kolikor je pač mogel, toliko je skušal popisati slovenska narečja, določiti njihovo obsežnost in podati tudi gibalne razvoje sile. [...] je lepo in točno označil sile, ki so to raznoličnost ustvarile [...]« (Ramovš 1931: 15)

¹⁰ Sreznjevski 1841: 136: »Стремление заимствовать так сильно, что словенец охотно употребляет вместо своего собственного не только немецкое или итальянское название какого-нибудь предмета, но даже и глагол, прилагательное, наречие, союз, и чем красивее желает выразиться, тем более чужих слов мешает в свой разговор.«

¹¹ Sreznjevski 1841: 137–138: »Каждый писатель писал и пишет своим местным наречием. [...] Так действовали не только писатели, но и самые лексикографы и

2.3 V navedenem prispevku je Sreznjevski predlagal delitev vseh slovenskih govorov na 18 narečij: (1) dolensko narečje, ki ga je po številnosti govorcev in po jezikovnem vplivu obravnaval kot najpomembnejše slovensko narečje, (2) gorenjsko narečje, (3) osrednjeslovensko narečje, ki ni imelo originalnih potez, ampak je predstavljalo zmes posamičnih gorenjskih in dolenskih jezikovnih značilnosti, (4) poljansko narečje, ki se približuje dolenskemu, s tem da se razlikuje v uporabi nekaterih hrvaških sposojenk (*još*, *opet*) in tudi po manj jasnem izgovoru t. i. polvokalov,¹² (5) cerkniško-ribniško, ki postopoma zgublja svoj originalni značaj in se približuje dolenski in osrednjeslovenskemu narečju; (6) lipavsko¹³ narečje; (7) idrijsko, ki je po Sreznjevskemu spadalo v gorenjsko narečno skupino; (8) tolminsko, ki se je od idrijskega razlikovalo po naravi naglasa in po refleksih sekundarne palatalizacije; (9) boginjsko¹⁴; (10) pleško; (11) slovinsko; (12) rezijansko, ki je ohranilo arhaične oblike preteklega časa; (13) ziljsko; (14) rožansko; (15) zabelsko (zadnja tri narečja so na koroškem ozemlju, vsem trem je pripisoval upočasnjen izgovor, specifičen naglas in nekatere druge izvirne jezikovne poteze); (16) štajersko-koroško; (17) dravsko-mursko (pravo štajersko); (18) ogrsko-štajersko (prim. Rigler 2001: 289).

Po obsegu navedenega seznama sodeč, je slovensko narečno gradivo predstavljalo za raziskovalca pravi izziv. V zvezi s tem so posebej zanimive metodološke rešitve, ki jih je Sreznjevski uporabil za izločanje in klasifikacijo številnih in raznovrstnih slovenskih narečij. Kot učinkovita se je pri njem izkazala primerjalno-zgodovinska metoda (rus. *sravnitel'no-istoričeskij metod*): »Kar je komaj opazno, kadar primerjamo lokalne govore, bo takoj razvidno, kadar primerjamo glavna narečja.«¹⁵ S to metodo uspe raziskovalcu oblikovati seznam prepoznanih jezikovnih potez, kar se v sodobni dialektologiji imenuje *identifikacijska matrica*, in razlikovalnih jezikovnih potez, ki pomaga izločiti glavne narečne skupine. »Barvne kombinacije so neskončne, medtem ko je število glavnih barv sorazmerno omejeno: tako je tudi tukaj. Sam si nisem niti upal izločiti in opisati vseh možnih kombinacij in odtenkov, ki se jih da najti po različnih krajih pri Slovencih; toliko več pozornosti sem namenil ključnim razlikam in sem skušal doumeti razlikovalne značilnosti glavnih

грамматики – Гутсман и Ярник – корушцы, - Копитар и Метелко, – крайнцы, Мурко и Дайнко – штирийцы, – это заметно, сколько не желали они стереть со своего языка, со своих понятий о языке словенском местный колорит. Они сходятся между собою более всего в некоторых условиях правописания, но никто из них и не думал выговаривать так, как писал».

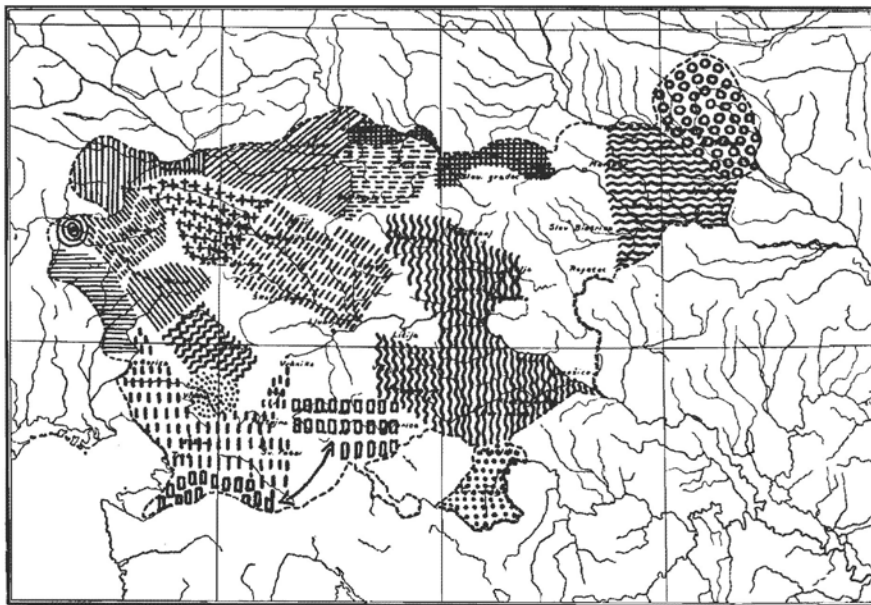
¹² Polgasnikov – »полугласных« (Sreznjevski 1841: 139).

¹³ Ohranjamo zapis Izmaila Sreznjevskega; mišljeno pa je **vipavsko** narečje (Sreznjevski 1841: 138).

¹⁴ Ohranjamo zapis Izmaila Sreznjevskega; mišljeno je **bohinjsko** narečje (Sreznjevski 1841: 139).

¹⁵ Sreznjevski 1841: 164: »Что слабо светит, когда рассматриваем местные поднаречия, то будет светить ярко, когда будем рассматривать сравнительно разные главные наречия.«

narečij.«¹⁶ Primerjalna metoda, ki jo je uporabljal Izmail Sreznjevski, se je dopolnjevala z navedbo zgodovinskega – v večini primerov – staroslovanskega izvora posameznega glasu oz. glasovnega sklopa. Seznam primerov je kdaj dopolnjeval z navedbo sorodnih besed tudi iz drugih slovanskih jezikov.

Slovenska narečja po Izmailu Sreznjevskem (l. 1841.).

Slika 3: Fran Ramovš, Dialektološka karta slovenskega jezika, Ljubljana, 1931 (Ramovš 1931: 17)

Analiza slovenskega narečnega gradiva, predstavljenega v članku Izmaila Sreznjevskega »O narečijah slavjanskih«, ob upoštevanju dognanj sodobne slovenske dialektologije kaže, da je ruskemu raziskovalcu ne glede na kratek rok bivanja v slovenskih deželah uspelo navesti reprezentativno število ključnih narečnih značilnosti, ki oblikujejo slovensko narečno raznovrstnost.

¹⁶ Sreznjevski 1841: 137: »Соединения красок могут быть до бесконечности разнообразны, но количество самих красок всё же остается небольшим: так и здесь. Я не мог и желать заметить все сближения признаков отличий языка, какие можно найти в разных местах у словенцев; тем большее внимание обратил на самые признаки отличий и старался понять характеристику главных наречий.«

Tako je na primer na področju glasoslovja Sreznjevski navedel primere za tele bistvene značilnosti slovenskih narečij (Sreznjevski 1841: 139sl.):

- pojav polne/delne vokalne redukcije¹⁷: **b'la** (bila), **kol'kor** (kolikor), **nýč**¹⁸ (nič), **bos'ga** (bosega), **bos'mu** (bosemu);
- različne reflekse razvoja jata (ě): **bejl/bjeũ** (belo), **lejto** (leto), **tjeden/tejden** (teden), **wesjalje** (veselje), **žjalja** (želja);
- dvoglasne reflekse nekdanjih nosnikov: **puot** (pot), **kuot** (kot), **būodī** (bodi);
- lokalno spremembo artikulacije fonema *u – ū*: **kūpiti** (kupiti);
- narečno akanje: **gawariti** (govoriti), **sym widũ lejpa žena z boũna noga** (sem videl lepo ženo z bolno nogo);
- narečno ukanje (prehod cirkumflektiranega vokala *o → u*): **madrust** (modrost), **nuč** (noč) v dolenskem narečju;
- značilno razzvenečenje končnega /v/ na koncu besede v štajerskih narečjih: **praf** (prav), **krif** (kriv);
- značilni prehod izglasnega soglasnika *m → n*: **tan** (tam), **san** (sam), **k nan** (k nam), **prechajan** (prehajam), in prehod *d → g*: **gnes** (dnes, danes), **ge** (gde) v vzhodnoštajerskih narečjih;
- nosne vokale v koroških narečjih: **srěcati** (srečati), **wlēci se** (vleči se), **jmje** (ime);
- diferencialni razvoj soglasniškega sklopa **stj* v gorenjskih in dolenskih narečjih (-šč-/-š-): **ščiple**m/šiplem, **iščem**/išem;
- diferencialni razvoj soglasniškega sklopa **dl*: **pala**/padla (padla), **motowilo**/motowidlo (motowidlo);
- t. i. švapanje oz. prehod *l* v položaju pred nesprednjim vokalom v bilabialni **w/ũ**, npr.: **je šwa** (je šla), **kobiwa** (kobila); **padũa** (padla), **jedũa** (jedla), **pũatno** (platno), **masũo** (maslo);
- depalatalizacijo mehkih solgasnikov (v gorenjščini): **kraljow** (kraljev), **mečom** (mečem);
- pojave sekundarne palatalizacije: **roče** (roke), **nože** (noge), **čisũ** (kisel), **muše** (muhe), **suši** (suhi).¹⁹

¹⁷ Pojav vokalne redukcije je bil za Sreznjevskega ena najpomembnejših značilnosti slovenskega (v terminologiji Sreznjevskega *horutanskega*) jezika: »хорутанские наречия, хотя и не все в одинаковой степени, отличаются от других особенным стремлением поглощать гласные буквы« (Sreznjevski 1843a). Zaradi neupoštevanja tega specifično slovenskega pojava je Sreznjevski kritiziral Šafarikovo klasifikacijo slovanskih narečij, in sicer združitev slovenščine s hrvaščino in srbsčino v okviru t. i. ilirskega jezika: »Три наречия: сербское, хорватское и хорутанское соединил Шафарик в одну *речь*, давши ей название иллирской. Это нам кажется несколько произвольным. Наречия себров и хорватов действительно очень близки друг к другу и по родству коренному, и по влиянию друг на друга, но хорутанское наречие – иное дело, оно для большей части сербов и хорватов то же самое, что для русских польское.« (Sreznjevski 1843a: 18)

¹⁸ Pri navajanju vseh primerov ohranjamo pravopis Izmaila Sreznjevskega; mišljeno je [nəč].

¹⁹ Zadnja dva primera za narečja severno od Radovljice in Kranja.

Narečno gradivo Sreznjevskega izkazuje tudi značilne pojave narečnega oblikoslovja:

- maskulinizacijo v imenski sklanjatvi: **bejl win** (belo vino);
- primorske narečne končnice v glagolski spregatvi: **delaste** (delate), **učiste** (učite), **moliste** (molite);
- uporabo določnega člena, ki je tudi zdaj značilnost govorjene slovenščine: **ta prvi** (prvi);
- ohranitev e-jevske končnice v pridevniški sklanjatvi **-ega, -emu, -em** v koroških narečjih, v primerjavi z osrednjeslovenskimi, kjer je opazil pogosto uporabo reduciranih pridevniških končnic **-iga, -imu, -im**;
- paradigme arhaičnih oblik pogojnika (v koroških narečjih): **besem, besi, bi, beswa, besta, besmy, beste, bejo**;
- paradigme arhaičnih oblik preteklika (v rezijanskih govorih): **jas spachom, ty spašeš, on spaše, mydwa spachawa, wydwa spachata, ona spachata; my spachamo, wy spachataē, onji spachajo/spachacho**;
- narečne značilnosti v uporabi nedoločnih glagolskih oblik (v rezijanskih govorih): **tāē tēt domú** (iti domov).

2.3.1 Od vseh slovenskih narečij je Sreznjevski največ pozornosti namenil rezijanskim govorom, pri čemer so ga poleg jezika zanimali način življenja, šege, navade in običaji (Sreznjevski 1841; 1841a; 1843; 1844; 1881). Rezijanska tema se je pozneje razvila v delih njegovega učenca Jana Baudouina de Courtenayja, ki je ravno po navodilu svojega učitelja prvič obiskal Rezijo in je pustil temeljit opis rezijanskih in terskih govorov v svojih znanstvenih delih (Baudouin de Courtenay 1875; 1875a; 1876; 1895; 1913).

2.4 Izmail Sreznjevski je med drugim podal zanimive ugotovitve glede različnih inovacijskih potencialov slovenskih narečij, med katerimi je kot žarišče jezikovnih sprememb štel osrednjeslovenska narečja (gorenjščino in predvsem dolenjščino, najpomembnejše slovensko narečje), je opozoril na integracijski potencial osrednjeslovenskih narečij.²⁰ Navedeni članek vsebuje sociolingvistične opazke glede razlikovanja govornih navad na podeželju in po mestih in o razširjeni rabi tujih jezikov v mestnem okolju.

3 Štiri leta pozneje, leta 1845, je Izmail Sreznjevski v članku »Obozrenie glavnyh čert srodstva zvukov v narečijah slavjanskih« (Sreznjevski 1845) nekoliko posplošil svoje raziskave slovenskega narečnega gradiva tako, da je združil prej predlaganih osemnajst slovenskih narečij v osem: (1) gorenjsko narečje, (2) dolenjsko, (3) slovinsko, (4) rezijansko, (5) ziljsko, (6) zabeljsko, (7) štajersko in (8) ogrskoslovensko (prim. Rigler 2001: 289).

²⁰ Velik vpliv osrednjeslovenskih narečij je videl v notranjskem, poljanskem, cerkniško-ribniškem in idrijskem narečju.

Klasifikacija slovenskih narečij, ki jo je ruski raziskovalec predlagal v štiridesetih letih 19. stoletja, je obveljala v Rusiji²¹ in tudi v Sloveniji, čeprav je bila tu manj znana. Ramovševa klasifikacija slovenskih narečij (Ramovš 1957) loči 46 narečij in 7 ključnih narečnih skupin: koroško, primorsko, rovtarsko, gorenjsko, dolensko, štajersko, panonsko, kar v svojih glavnih potezah ustreza klasifikacijski delitvi narečij Sreznjevskega. V svoji težnji popisati ključne značilnosti slovenskega narečnega gradiva je Izmail Sreznjevski povsem sledil duhu svojega časa in je zastavljeno nalogo v glavnem uspešno rešil. Pri tem je ruskemu raziskovalcu uspelo nekoliko popraviti podatke o Slovanih Avstro-Ogrske, ki jih je podal Šafárik v Slovanskem zemljevidu,²² še posebej v delu, ki se nanaša na Beneško Slovenijo, kamor je Sreznjevski dodal Slovine.²³

Posebej velja omeniti različne poglede Šafárika in Sreznjevskega. Za Šafárika je bilo značilno širše pojmovanje predmeta slovanske filologije, ki naj bi zahtevala predvsem raziskovanje jezika kot nosilca slovanskega duha, paleoslavistične raziskave, zgodovine in jezikovne etimologije. Naslednje področje slovanske filologije je predvidevalo študij zgodovine, literature, ljudskega slovstva in slovanske etnografije. Tretje področje naj bi vsebovalo raziskovanje slovanske etnogeneze, politične in cerkvene zgodovine in slovanske mitologije.

Interdisciplinarno, humanistično široko pojmovanje predmeta slovanske filologije je bilo značilno za Sreznjevskega in tudi za celotno slavistiko, ki se je v prvi tretjini 19. stoletja²⁴ odlikovala po dokaj sintetični, neizdelani znanstveni metodologiji. Kot slavist v širšem smislu se je Sreznjevski tudi na popotovanju po slovenskih deželah izkazal kot dialektolog, etnograf, publicist in folklorist.

4 Leta 1843, ob objavi ruskega prevoda Šafárikovega *Slowanskega národopisa*, se je urednik ŽMNP obrnil na Izmaila Sreznjevskega s prošnjo za recenzijo. Recenzijo Sreznjevskega je odobril tudi A. Vostokov.

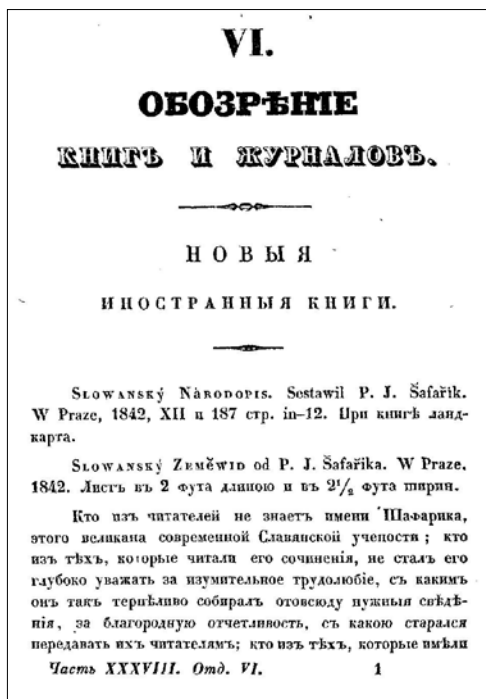
V recenziji je Sreznjevski podal svojo klasifikacijo slovanskih narečij, in sicer je namesto dveh skupin slovanskih narečij, ki ju loči Šafárik, z upoštevanjem zgodovinsko-geografskega pristopa predlagal tri skupine: severozahodne (polabščina, lužiščina, češčina, slovaščina), vzhodne (ruščina z beloruskim podnarečjem in ukrajinščina) in jugozahodne (stara slovanščina, bolgarščina, srbsščina, hrvaščina in slovenščina, ki ima osem narečij). V tej klasifikaciji je Sreznjevski v primerjavi s Šafárikom, ki je slovenščino združil z srbsščino in hrvaščino v okviru t. i. ilirskega jezika, slovenščino v okviru jugozahodnih slovanskih jezikov obravnaval povsem samostojno. Pri tem je svojo odločitev posebej utemeljil s slovenskim narečnim gradivom, in sicer s pojavom moderne vokalne redukcije, ki je zelo značilna za skoraj vsa slovenska narečja.

²¹ Klasifikacija Izmaila Sreznjevskega je prikazana v Florinski 1895: 505–524.

²² Etnografska karta slovanskih narodov je bila prvič objavljena leta 1836, pozneje pa leta 1842 (*Slowansky Zeměvid od P. J. Šafařika*, W Praze, 1842).

²³ Gl. Šafárik 1842; magistrsko delo J. Vinklerja *Pavel Josef Šafařik, Slovanský národopis a slovinská kultura: rigorozní práce*, Praha, 2001.

²⁴ Gl. podrobna navodila za štipendiste ruske vlade, ki so citirana v Sreznjevski 1895: VI–VII.

Slika 4: Izmail Sreznjevski: začetek predstavitve Šafárikovih del Slovanski narodopis in Slovanski zemljevid (Sreznjevski 1843a)

Taka delitev se je v glavnem (z nekaterimi dopolnitvami) ohranila tudi v sodobni genealoški klasifikaciji slovanskih narečij. Poleg tega je svoji recenziji Sreznjevski preciziral zemljepisne meje posameznih slovanskih narečij in govorov (posebej poljskih in slovaških).

5 Prispevek Izmaila Sreznjevskega k razvoju slovenskega narečjeslovja in lingvogeografije je bil za tisti čas izredno pomemben. Sreznjevski je prvi izmed ruskih slavistov namensko zbiral, zapisoval slovensko narečno gradivo za potrebe znanstvenega opisa in klasifikacije, izluščil ključne jezikovne značilnosti slovenskih narečij, predstavil znanstveno razlago vzrokov enkratne narečne raznovrstnosti (pomanjkanje prebivalstva, nezadosten razvoj industrije, naravne ovire, vpliv tujih jezikov in kultur). Med prvimi je predlagal znanstveno klasifikacijo slovenskih narečij, ki je bila upoštevana pri izdelavi Ramovševe dialektološke karte slovenskih narečij v 20. stoletju (Ramovš 1931; 1935; 1957).

Viri in literatura

- Baudouin de Courtenay 1878 = Jan Baudouin de Courtenay, *Obrazcy govorov Friul'skih slavjan, v: Friul'skie slavjane (priloženje k XXXVIII tomu »Zapisok Imp. Akademii Nauk«),* № 4, Sankt-Peterburg, 1878, 57–60.
- Baudouin de Courtenay 1875 = Jan Baudouin de Courtenay, *Opyt fonetiki rezijanskih govorov*, Varšava – Peterburg, 1875.
- Baudouin de Courtenay 1875a = Jan Baudouin de Courtenay, *Rez'janskij katihizis kak priloženje »Opytu fonetiki rez'janskih govorov«*, Varšava – Peterburg, 1875.
- Baudouin de Courtenay 1876 = Jan Baudouin de Courtenay, *Rez'ja i Rez'jane*, Sankt-Peterburg, 1876.
- Baudouin de Courtenay 1895 = Jan Baudouin de Courtenay, *Materialen zur süd-slawischen Dialektologie und Ethnographie I: resianische Texte, gesammelt in den JJ. 1872, 1873 und 1877, geordnet und übersetzt*, St. Petersburg, 1895.
- Baudouin de Courtenay 1913 = Jan Baudouin de Courtenay, *Materialen zur süd-slawischen Dialektologie und Ethnographie III: resianisches Sprachdenkmal »Christjanske uzhilo«*, St. Petersburg, 1913.
- CGALI = Central'nyj gosudarstvennyj arhiv literatury i iskusstva (Moskva), fond 436, op. 1.
- Čurkina 1995 = Iskra Čurkina, *Rusko-slovenski kulturni stiki: od konca 18. stoletja do leta 1914*, prev. Jože Sever, Ljubljana: Slovenska matica, 1995.
- Dostal' 2003 = Marina Dostal', *I. I. Sreznevskij i ego svjazi s čehami i slovakami*, Moskva, 2003.
- Florinski 1895 = Timofej Florinskij, *Lekcii po slavjanskomu jazykoznaniju* 1, Kiev, 1895.
- Grujeva – Smirnov 1988 = E. I. Grueva – L. V. Smirnov, »I. I. Sreznevskij i P. J. Šafarik«, *Slavjanskaja filologija: k X meždunarodnomu s"ezdu slavistov VI*, Leningrad: Izdatel'stvo Leningradskogo universiteta, 1988.
- Makarova 2009 = Irina Makarova, *Kollokvial'nye zaimstvovanija v reči slovenskih studentov*, Moskva: Moskovskij gosudarstvennyj universitet im. M. V. Lomonosova, Filologičeskij fakul'tet, 2009.
- Matičetov 1984 = Milko Matičetov, Prezrta objava 9 ziljskih pesmi z vtisi I. I. Sreznevskega ob reju pod lipo, zbijanju soda ipd., *Slavistična revija* 32 (1984), št. 4, 337–355.
- Merhar 1899 = Ivan Merhar, I. I. Sreznevskij na Slovenskem, *Dom in svet* 12 (1899), 129–132, 161–166, 193–197.
- Nahtigal 1940 = Rajko Nahtigal, Prezrta izdaja I. I. Sreznevskega slovenskih narodnih pesmi »Mlade Brede« in ziljskega »reja«, *Slovenski jezik* 3 (1940), 28–44.
- Pamjati 1916 = *Pamjati Izmaila Ivanoviča Sreznevskago* 1, Peterburg, 1916.
- Ramovš 1931 = Fran Ramovš, *Dialektološka karta slovenskega jezika*, Ljubljana, 1931.
- Ramovš 1935 = Fran Ramovš, *Karta slovenskih narečij v priročni izdaji*, Ljubljana: Akademska založba, 1935.

- Ramovš 1957 = Fran Ramovš, *Karta slovenskih narečij v priročni izdaji: ponatis izdaje iz leta 1935*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1957.
- Rigler 2001 = Jakob Rigler, *Zbrani spisi 1: jezikovnozgodovinske in dialektološke razprave*, ur. Vera Smole, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001.
- RSO 2010 = *Russko-slovenskie otnošenija v dokumentah (XII v. – 1914 g.) = Rusko-slovenski odnosi v dokumentih (12. stol. – 1914)*, ur. A. N. Artizov, Moskva: Drevlehranilišče, 2010.
- Smirnov 1988 = L. V. Smirnov, »I. A. Boduën de Kurtenè i I. I. Sreznevskij«, v: *Slavjanskaja filologija: k X meždunarodnomu s'ezdu slavistov VI*, Leningrad: Izdatel'stvo Leningradskogo universiteta, 1988.
- Sreznevskij 1841 = Izmail Sreznevskij, O narečjih slavjanskih, *Žurnal Ministerstva narodnago prosvěščenija* 31, sept. 1841, č. 2, 133–164 (tudi posebni odtis, 32 str.).
- Sreznevskij 1841a = Izmail Sreznevskij, Zpráva o Rezianeč, *Časopis Českého Museum (Praha)* 15 (1841), nr. 3, 341–344.
- Sreznevskij 1843 = Izmail Sreznevskij, Sloviný vo Friule, *Dennica: slavjanskoe obozrenie* 2, Varšava, 1843, 191–205.
- Sreznevskij 1843a = Izmail Sreznevskij, [rec.:] Slowanský Národopis. Sestavil P. J. Šafařík. W Praze, 1842; Slovanský Zeměwid od P. J. Šafaříka, W Praze, 1842, oboje v: *Žurnal Ministerstva narodnago prosvěščenija: obozrenija knig i žurnalov XXXVIII*, otd. VI, 1843.
- Sreznevskij 1844 = Izmail Sreznevskij, Slavjanskija izvěstija: friul'skie slavjane (Rezijane i Sloviný), *Moskvitjanin*, № 9, č. V, 1844, 207–224.
- Sreznevskij 1845 = Izmail Sreznevskij, Obozrenie glavnyh čert srodstva zvukov v narečijah slavjanskih, v: *Žurnal Ministerstva narodnago prosvěščenija*, № 12, č. XLVIII, Sankt-Peterburg, 1845, 149–186.
- Sreznevskij 1865 = Izmail Sreznevskij (ur.), *Filologičeskie nabljudenija A. H. Vostokova*, Sankt-Peterburg, 1865.
- Sreznevskij 1878 = Izmail Sreznevskij, *Friul'skie slavjane: statji I. I. Sreznevskago i priložennija*, Sankt-Peterburg, 1878.
- Sreznevskij 1881 = Izmail Sreznevskij, *Friul'skie slavjane (priloženie k XXXVIII tomu Zapiskov Imp. Akademii nauk)*, № 4, Sanktpeterburg, 1881, 1–32.
- Sreznevskij 1895 = Izmail Sreznevskij, *Putevye pis'ma Izmaila Ivanoviča Sreznevskago k materi iz slavjanskih zemel' 1830–1842*, Sankt-Peterburg, 1895.
- Šafařík 1842 = Pavol Josef Šafařík, O Rezijanah i furlanskih Slovinah, *Dennica: slavjanskoe obozrenie*, Varšava, № 9, 1842.
- Tolstoj 1960 = Nikita Tolstoj, O rabotah I. A. Boduën de Kurtenè po slovenskomu jazyku, v: *I. A. Boduën de Kurtenè: k 30-letiju so dnja smerti*, Moskva: Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR, 1960, 67–81.
- Tolstoj 1981 = Nikita Tolstoj, »I. I. Sreznevskij – dialektolog«, v: *Učenyje zapiski Tartuskogo gosudarstvennogo universiteta 573: iz istorii slavjanovedenija v Rossii: trudy po russkoj islavjanskoj filologii (Tartu)*, 1981, 27–45.

Измаил Срезневский и словенский язык

Резюме

В статье рассмотрены основные достижения российского исследователя словенских диалектов Измаила Ивановича Срезневского, сделанные как во время его путешествия по славянским землям Австро-Венгрии, так и в более поздний период. Основное внимание уделено маршруту путешествия по словенским землям, восстановленному на основании путевых заметок исследователя, – такая карта приводится впервые. Особый интерес представляют ключевые особенности словенских диалектов в области фонетики, лексики и морфологии, отобранные Срезневским для составления первой научной классификации диалектов. Список особенностей словенских наречий и сопутствующие замечания Срезневского, представлены в систематизированном виде не только на основании двух программных статей о словенских диалектах, но и на основании анализа широкого круга научных работ российского исследователя, в которых он делает ценные замечания о составе, о ключевых языковых особенностях и границах распространения словенских наречий, а также о месте словенского языка среди остальных славянских языков.